অধ্যায় ১৫ ঃ উত্তৰ-পূব ভাৰতত পৰিচয় ৰক্ষাৰ আন্দোলন

অধ্যায় গাঁথনি

১৫.১ উদ্দেশ্য
১৫.২ পৰিচয়
১৫.৩ পৰিচয় ৰক্ষাৰ আন্দোলনৰ উত্থান
১৫.৪ পৰিচয় ৰক্ষাৰ আন্দোলনৰ মূল বিষয়সমূহ
১৫.৫ পৰিচয় ৰক্ষাৰ আন্দোলনৰ পৰিণামসমূহ
১৫.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১৫.৭ অধিক জানিবলৈ
১৫.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
১৫.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

১৫.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- উত্তৰ-পূব ভাৰতত পৰিচয় ৰক্ষাৰ উত্থানৰ বিষয়ে অৱগত হ'ব
- ইয়াৰ মূল বিষয়সমূহ আৰু পৰিচয় ৰক্ষাৰ আন্দোলনৰ তাৎপর্য সম্পর্কে জানিব পাৰিব।

১৫.২ পৰিচয়

ভাৰতবর্ষৰ উত্তৰ-পূব অঞ্চল অসংখ্য জনজাতীয় গোষ্ঠী আৰু সিৰোৰৰ সুকীয়া সুকীয়া পৰিচয়েৰে চহকী। এই অঞ্চলটোত দুশতকৈও অধিক জনজাতি আৰু উপ-জনজাতি দেখিবলৈ পোৱা যায়। আঠখন ৰাজ্য অর্থাৎ অৰুণাচল প্রদেশ, অসম, মণিপুৰ, মেঘালয়, মিজোৰাম, নগালেণ্ড, ত্রিপুৰা আৰু চিকিমক লৈ গঠিত এই অঞ্চলটো ভাৰতবর্ষৰ ভিতৰতে ৰাজনৈতিকভাৱে স্পন্দনপূর্ণ। চাৰিখন বিদেশী ৰাষ্ট্রই অঞ্চলটো আগুৰি ৰাখিছে— চীন, ম্যানমাৰ, বাংলাদেশ আৰু ভূটান। অঞ্চলটো প্রায় সম্পূর্ণৰূপে স্থলবেষ্টিত (land-bcked) আৰু ভাৰতৰ মূলভূমিৰ সৈতে পশ্চিম-বংগৰ মাথোঁ ত্রিশ কিলোমিটাৰ দৈর্ঘ্যৰ ঠেক সংযোগ সূত্রৰে সংযোজিত। উত্তৰ-পূবৰ জনসংখ্যাৰ চৰিত্র বিভিন্নতা সূচক। ই অনেক জাতি, গোষ্ঠী, বর্ণ, ভাষা আৰু ধর্ম লৈ গঠিত। বিভিন্ন জনজাতিগত, ভাষিক আৰু ধর্মীয় দলসমূহে এই অঞ্চলটোত তেওঁলোকৰ পৃথক আত্মপৰিচয়ৰ দাবী তুলি আহিছে আৰু আত্মপৰিচয়, স্বায়ত্ত শাসন আদিৰ নামত বিচ্ছিন্নতাবাদী আন্দোলন গঢ়ি তুলিছে। সেয়েহে উত্তৰ-পূবৰ ক্ষেত্রত আত্মপৰিচয় আন্দোলনৰ বিষয়টো এক গুৰুত্বপূর্ণ বিষয় ৰূপে পৰিগণিত।

আত্মপৰিচয় সামঞ্জস্য আৰু পৃথকতাৰ ভিত্তিত সংজ্ঞায়িত হয়। সামঞ্জস্যতাই পৰিচয়ৰ স্ব (self) প্ৰস্থিতি বিচাৰ কৰে আৰু অসামঞ্জস্যতা বা পৃথকতাই অন্য (other) প্ৰস্থিতি বিচাৰ কৰে। এই ধাৰণাটোৱে সমাজত এটা গোষ্ঠীৰ পৰা আন এটা গোষ্ঠীৰ স্বকীয়তা সূচিত একে আৰু এক ধৰণৰ স্তৰবিন্যাস সম্ভৱ কৰি তোলে। পৰিচয় সম্ভৱ হৈ উঠিবলৈ স্থায়ী আৰু প্ৰাসংগিক চৰিত্ৰ নিৰ্ণিত হোৱাতো প্ৰয়োজনীয়। এই প্ৰাসংগিকতাই আত্মপৰিচয় সবল কৰি তোলে। সাংস্কৃতিক সামঞ্জস্যতা আৰু পৃথকতা পৰিচয় নিৰ্ণয়ৰ অটাইতকৈ প্ৰাসংগিক চৰিত্ৰ ৰূপে গণ্য কৰা হয়। অৱশ্যে ই কোনো স্থায়ী, সহজাত অথবা নিৰ্ধাৰিত কাঠামো নহয়। ই মুক্ত আৰু তৰল। আত্মপৰিচয়ৰ ধাৰণাটো ব্যক্তি, সমাজ আৰু বুৰঞ্জীৰ অন্তঃসংযোগৰ ফলত গঢ় লৈ উঠে। এক সামাজিক নিৰ্মিতি হিচাপে সকলো প্ৰকাৰৰ আত্মপৰিচয়েই সমাজ, সংস্কৃতি, প্ৰযুক্তি আৰু ৰাজনৈতিক গঠনসমূহত পৰিৱৰ্তনৰ লগে লগে নতুন ৰূপ, তত্ত্ব আৰু বৈধতাৰ ধাৰণা পৰিগ্ৰহ কৰি পৰিৱৰ্তিত হয়।

১৫.৩ অস্তিত্ব ৰক্ষাৰ আন্দোলনৰ উত্থান

উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ পৰিচয় ৰক্ষাৰ আন্দোলন এক উত্তৰ-ঔপনিৱেশিক সংঘটন। এই অঞ্চলৰ সম্প্ৰদায়সমূহৰ মাজত নিজা পৰিচয় সাব্যস্ত কৰাৰ প্ৰক্ৰিয়াটো ঔপনিৱেশিক কালতে পৰিলক্ষিত হৈছিল যদিও ই উত্তৰ-ঔপনিৱেশিক পৰ্যায়ত এক আন্দোলনৰ ৰূপ লয়। এই পৰ্যায়টোত পৰিচয় গঠন প্ৰক্ৰিয়াৰ বহুল পৰিৱৰ্তন পৰিলক্ষিত হয়। ভাৰতৰ স্বাধীনতা আৰু জাতি ৰাষ্ট্ৰ (nation state) গঠনৰ পাছত আত্মপৰিচয়ৰ ধাৰণাটোৱে এক বহল তাৎপৰ্য লাভ কৰিবলৈ ল'লে। ইতিহাস, জাতিতত্ত্ব আৰু পৰিচয় আদি বিষয়বোৰ অঞ্চলটোৰ সম্প্ৰদায়সমূহৰ বাবে গুৰুত্বপূৰ্ণ ৰূপত ধৰা দিবলৈ ল'লে। আত্মপৰিচয়ৰ ৰাজনৈতিক ধাৰণাটো অৱশ্যে বৰ জটিল। উত্তৰ-পূব ভাৰত বহু সম্প্ৰদায়েৰে সৈতে এক যৌগিক আত্মপৰিচয়মূলক অঞ্চল। জাতি আৰু এলেকাসমূহৰ ভিন্নতাৰ বাবে আত্মপৰিচয় বিষয়ক ৰাজনৈতিক সংঘৰ্ষসমূহৰ বিভিন্ন সময়ত ভিন্ন ভিন্ন ৰূপ আৰু সংস্কৰণ পৰিলক্ষিত হয়। ব্যক্তিৰ সাম্প্ৰদায়িক পৰিচয় স্থানীয়, ৰাজ্যিক আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ত বেলেগ বেলেগ ৰূপত দেখা যায়। মুখ্যতঃ ভাষিক পৰিচয়ৰ বিষয়টোৱেই উত্তৰ-পূব ভাৰতত ৰাজনৈতিকভাৱে অধিক সক্ৰিয় যেন বোধ হয়। ভাৰতবৰ্ষত পৰিচয়ৰ ৰাজনীতি গণতন্ত্ৰ আৰু স্বাধীনতাৰ পাছৰ পৰিৱৰ্তনসমূহৰ সৈতে গভীৰভাৱে সম্পৰ্কিত। স্বৰাজোত্তৰ ভাৰতত আধুনিকীকৰণ আৰু উন্নয়ন আদি বিষয়সমূহে সমান্তৰালকৈ সাম্প্ৰদায়িক পৰিচয় আৰু সংঘৰ্ষৰ সৃষ্টি কৰিলে। ভাষিক আৰু ধৰ্মীয় কাৰকসমূহৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি সাম্প্ৰদায়িক গোটসমূহৰ আয়তন অঞ্চল ভেদে বেলেগ বেলেগ। সাম্প্ৰদায়িক ভিন্নতা আৰু আঞ্চলিক বৈষম্যই সততে সাম্প্ৰদায়িক পৰিচয়ৰ ৰাজনীতিক ঘনীভূত কৰি তোলে। দেখা যায় আত্মপৰিচয়ৰ দাবীসমূহ উপৰাষ্ট্ৰীয় অথবা আঞ্চলিক আৰু কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ দ্বাৰা কোনো এক নিৰ্দিষ্ট সম্প্ৰদায়ৰ নিপীড়ন এই দাবীসমূহ এক আন্দোলনলৈ পৰ্যবসিত হোৱাৰ কাৰণ স্বৰূপ। আন পৰিস্থিতিত যেতিয়া ৰাজ্য চৰকাৰক লৈ বিদ্বেষ উদ্ভৱ হয়, ৰাজ্যৰ বিপক্ষেও সেই

একে আন্দোলন গঢ়ি উঠে। গোলকীকৰণে সম্প্ৰতি বহুতো পৰিচয়ে কোঁহ মেলাত অনুঘটক যোগাইছে। যোগাযোগ আৰু যাতায়াতৰ উন্নতিয়ে স্থানীয়, উপ-আঞ্চলিক আৰু আঞ্চলিক সামাজিক আত্মপৰিচয়ৰ ধাৰণাত অভাৱনীয় পৰিৱৰ্তন সাধিছে। গোলকীকৰণে সিবোৰক বজাৰ আৰু আৰ্থিক ব্যৱস্থাৰ বিভিন্ন শক্তিসমূহৰ সৈতে পৰিচয় কৰাইছে যিয়ে পাছলৈ পৰিচয়ৰ বিভিন্নতা গঢ়ি উঠাত হাত উজান দিছে।

জনজাতীয় জনসাংখ্যিক গাঁথনিতো যোৱাটো শতিকাত বহুল পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰক্ৰিয়াটোত কেতবোৰ জনজাতীয় সম্প্ৰদায়ে ইয়াৰ সাংস্কৃতিক বৈশিষ্ট্য বহুখিনি পৰিত্যাগ কৰিলে। মোটামুটিভাৱে প্ৰতি তিনিজনৰ ভিতৰত এজন জনজাতীয় লোকে তেওঁৰ স্বজনজাতীয় ভাষাটো বৰ্তমান ব্যৱহাৰ নকৰে। ই একপ্ৰকাৰে পৰিচয়ৰ সংকটৰ সংকেত সূচক। মধ্যবৃত্ত শ্ৰেণীটোৰ উত্থান আৰু খ্ৰীষ্টান গীৰ্জাঘৰ প্ৰতিষ্ঠা প্ৰাক-স্বাধীন কালত পৰিচয়ৰ সংকট গঢ় লোৱাৰ সময়ছোৱাৰ বিশিষ্ট কাৰক আছিল। প্ৰশাসনিক সুৰক্ষা আৰু খ্ৰীষ্টান ধৰ্ম ব্ৰিটিছৰ শাসনকালত উত্তৰ-পূব ভাৰতত গঢ়ি উঠা পৰিচয়সমূহৰ অনুঘটক স্বৰূপ আছিল। জনজাতীয় সম্প্ৰদায়সমূহৰ ঐতিহাসিক অভিজ্ঞতাই আন্তঃজনজাতিক সম্পৰ্কবোৰৰ বাবে তেওঁলোকৰ মাজত পৰিচয়ৰ ধাৰণাটো গঢ় লৈ উঠাত সহায় কৰিলে। ঔপনিৱেশিক কালছোৱাত উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলে ব্ৰিটিছৰ 'divide and rule' শাসন সহিব লগাত পৰিল। উন্নয়নৰ স্তৰসমূহক লৈ তেওঁলোকে পাহাৰ অঞ্চলটোক দুটা ভাগত বিভক্তি কৰিলে ঃ Excluded Areas আৰু Partially Excluded Areas ব্ৰিটিছসকলে জনজাতীয় লোকসকলক ভৈয়ামৰ লোকসকলৰ পৰা পৃথকে Excluded Area সমূহত ৰাখিব খুজিছিল আৰু ইয়াৰ নিহিত উদ্দেশ্য আছিল সংঘৰ্ষ ৰোধ কৰাটো। সেয়েহে আত্মপৰিচয়ৰ ৰাজনীতি উত্তৰ-পূব ভাৰতবৰ্ষত হৈ পৰিল আত্মপৰিচয়ৰ আন্দোলনৰ নামান্তৰ মাথোঁন। ইয়াৰ এটা উদাহৰণ আছিল নগা আন্দোলন। ইয়াৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য আছিল সাৰ্বভৌমত্ব। নগা আন্দোলনো নামান্তৰ মাথোঁন। ইয়াৰ এটা উদাহৰণ আছিল নগা আন্দোলন। ইয়াৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য আছিল সাৰ্বভৌমত্ব। নগা আন্দোলনক উত্তৰ-পূবৰ সকলো বিচ্ছিন্নতাবাদী আন্দোলনৰে মাতৃস্বৰূপ আখ্যা দিয়া হয়। ২.৭ মিলিয়ন লোকৰ বাসভূমি মণিপুৰ হৈছে তিনি প্ৰধান জনজাতিৰ থল ঃ কুকী, নগা আৰু মেইতেই। চাৰিখন উপত্যকা জিলাত সিঁচৰতি হৈ থকা মেইতেই সকলে যিদৰে আঞ্চলিক অখণ্ডতা দাবী কৰে, কুকী আৰু নগাসকলে পাহাৰ অঞ্চলত পৃথক প্ৰশাসনৰ পোষকতা কৰে। সেয়েহে উত্তৰ-পূবৰ আত্মপৰিচয় আন্দোলন বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ ঐতিহাসিক কাৰকসমূহৰ ফলাফল।

১৫.৪ পৰিচয় ৰক্ষাৰ আন্দোলনৰ মূল বিষয়সমূহ

উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ পৰিচয় ৰক্ষাৰ আন্দোলনে বহুকেইটা বিষয় সামৰি লয়। আমি জানোঁ যে এই অঞ্চলতো বহুকেইটা সম্প্ৰদায় আৰু জনগোষ্ঠীৰ বাসভূমি য'ত প্ৰতিটো গোষ্ঠীৰে বৈশিষ্ট্যসমূহ সুকীয়া প্ৰকৃতিৰ। ঔপনিৱেশিক শাসন আৰম্ভ হোৱাৰ লগে লগে এই বিষয়সমূহে নতুন মোৰ ল'বলৈ আৰম্ভ কৰে। উত্তৰ-পূবৰ আত্মপৰিচয় আন্দোলনৰ ৰাজনীতিৰ

মুখ্য কাৰকসমূহ তলত আলোচনা কৰা হ'ল —

(১) বিচিত্ৰ জাতিগত গোষ্ঠী ঃ ভাৰতবৰ্ষৰ উত্তৰ-পূব বহু প্ৰজন্ম ধৰি বিভিন্ন জাতিগত গোষ্ঠীৰ বাসভূমি যি নিজ নিজ ঐতিহাসিক আৰু গাঁথনিগত বৈশিষ্ট্যৰে সমৃদ্ধ। ফলস্বৰূপে এই গোষ্ঠীসমূহে নিজস্ব জাতিগত বৈশিষ্ট্যৰ সমৃদ্ধিৰ নিমিত্তে সংগ্ৰামত নামি পৰে আৰু ইয়াৰ ফলত আত্মপৰিচয় আন্দোলন গঢ় লৈ উঠে। প্ৰতিটো গোষ্ঠীয়ে আন গোষ্ঠীৰ পৰা নিজৰ ভিন্ন বিশিষ্টতা প্ৰতীয়মান কৰিব খোজে আৰু ইয়ে 'অন্য'ৰ ধাৰণা গঢ়ি তোলে।

(২) অৰ্থনৈতিক অনুন্নয়ন ঃ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চল ভাৰতবৰ্ষৰ ভিতৰতে এখন অৰ্থনৈতিকভাৱে অনুন্নত ঠাই। অৰ্থনৈতিক অনুন্নয়ন আৰু অসমান উন্নয়নৰ মাত্ৰা উত্তৰ-পূবৰ জনজাতীয় গোষ্ঠীসমূহৰ পুনৰুত্থানৰ মূল কাৰক স্বৰূপ। এই অভিযোগ সততে অনা হয় যে মূলসুঁতিৰ ভাৰতবৰ্ষই উত্তৰ-পূবক প্ৰয়োজনীয় অৰ্থনৈতিক সম্পদৰ পৰা বঞ্চিত কৰিছে। কাৰ্বি, ডিমাচা, কুঁকি, বড়ো, নগা, মিজো আদি জনগোষ্ঠী এই জাতীয় অৰ্থনৈতিক বঞ্চনাৰ বাবেই ৰাষ্ট্ৰীয় মূলসুঁতিৰ সৈতে সংঘৰ্ষত লিপ্ত হোৱা দেখা যায়। তেওঁলোকে এনেকি পৃথক স্বায়ত্তশাসিত ৰাষ্ট্ৰৰ দাবীও তুলি আহিছে।

(৩) সমতলৰ লোকসকলৰ প্ৰতি পাহাৰীয়া গোষ্ঠীৰ ধাৰণা ঃ পাহাৰীয়া জনজাতিসকলৰ মাজত এই ধাৰণাও বিৰাজমান যে কেৱল মূলসুঁতিৰ ভাৰতীয়ই নহয় বৰঞ্চ তেওঁলোকৰ ভ্ৰাতৃসম ভৈয়ামৰ লোকসকলেও তেওঁলোকক লৈ বঞ্চনাসূচক মনোভাৱ পোষণ কৰে। এনে ধাৰণাই ভাষিক-সাংস্কৃতিক ভিন্নতাৰ ভেটিত সংঘৰ্ষৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ ল'লে আৰু ফলস্বৰূপে নগালেণ্ড, মিজোৰাম, মেঘালয় আদি পৃথক ৰাজ্য গঢ় লৈ উঠিল।

(৪) অসমৰ পাহাৰীয়া জনগোষ্ঠীৰ ওপৰত অসমীয়া ভাষা আৰোপ ঃ ১৯৬০ চনত অসমীয়া ভাষাটো অসমৰ চৰকাৰী ভাষা ৰূপে বলবৎ কৰা হয়। ই জনজাতীয় গোষ্ঠীসমূহৰ মাজত এক জাতিগত সচেতনতাৰ উদ্ৰেক কৰে। ই তেওঁলোকৰ মাজত নিজস্ব ভাষাটো হেৰুওৱাৰ ভীতিৰ সৃষ্টি কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে সন্মিলিত মিজো স্বাধীনতা সংঘই ৰাজ্যিক পুনৰ সংগৃহীত আয়োগত কিদৰে অসমীয়া ভাষাই বিভাজন আনিব পাৰে আৰু এটা প্ৰভাৱশালী গোষ্ঠীয়ে অনা-অসমীয়া গোষ্ঠীৰ ওপৰত ঔপনিৱেশিক নীতি আৰোপ কৰিব পাৰে সেয়া উল্লেখ কৰি স্মাৰকপত্ৰ অৰ্পণ কৰিছিল। এই ভাষা আইনখনে কেইবাটাও সম্প্ৰদায়ক আঘাত হানিছিল। ই ১৯৬৩ চনত নগালেণ্ড অসমৰ পৰা বিভক্ত হৈ যোৱাৰো কাৰণ লৈ উঠিছিল। সেইদৰে মিজোৰাম, মেঘালয়, অৰুণাচল প্ৰদেশো নিজ নিজ ভাষিক পৰিচয় ৰক্ষাৰ নিমিত্তে বিভাজিত হৈ গৈছিল।

(৫) বিদেশী অনুপ্ৰৱেশ ঃ বিদেশীৰ উপস্থিতি নাইবা বিদেশীৰ আগমন উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ আত্মপৰিচয় আন্দোলনৰ ৰাজনীতি গঢ় লৈ উঠাৰ এক মুখ্য কাৰক। ঔপনিৱেশক কালতে আৰম্ভ হোৱা এই প্ৰব্ৰজন এতিয়াও চলি থকা দেখা যায়। এই অনিয়ন্ত্ৰিত জনপ্ৰবাহ উত্তৰ-পূবৰ গণতান্ত্ৰিক গাঁথনিৰ অসমতা, অৰ্থনৈতিক চ্যুতি, ৰাজনৈতিক অশান্তি, নিয়োগ সমস্যা, সামাজিক-সাংস্কৃতিক তথা ভাষিক সমস্যাসমূহৰ ঘাই হেতু স্বৰূপ। ইয়াৰ ফলস্বৰূপে বিভিন্ন জনজাতীয় গোষ্ঠীসমূহ

নিজৰ স্বকীয়তাক লৈ অধিক সচেতন হৈ পৰে আৰু পৰিচয়ৰ আন্দোলন গঢ় লয়।

(৬) শিক্ষা আৰু ভাৰতবৰ্ষৰ গণতান্ত্রিক নীতিৰ প্রসাৰ ঃ শিক্ষাই মানুহৰ নিজস্ব স্থিতি সম্পর্কে এক ধৰণৰ সচেতনতা গঢ়ি তুলিলে আৰু ইয়াৰ ফলতে গঢ়ি উঠিল আত্মপৰিচয় লৈ সজাগতা। মানুহে অনুভৱ কৰিবলৈ ধৰিলে যে তেওঁলোক অর্থনৈতিক, সামাজিক, সাংস্কৃতিক আদি বিভিন্ন ক্ষেত্রত বঞ্চিত হৈ আহিছে। এই সচেতনতাই তেওঁলোকৰ সামাজিক-সাংস্কৃতিক আৰু ভাষিক পৰিচয় অক্ষুণ্ণ ৰাখিবৰ বাবে এক জাতিগত মানসিকতা গঢ়ি তুলিলে আৰু উত্তৰ-পূব ভাৰতত পৰিচয় আন্দোলনে পোঁখা মেলাত অৰিহণা যোগালে।

(৭) জনজাতীয় লোকৰ স্থানচ্যুতি ঃ জনজাতীয় লোকসকলৰ স্থানান্তৰণ উত্তৰ-পূবৰ ৰাজনীতিৰ এক জলন্ত প্রসংগ। ইয়ো উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ আত্মপৰিচয় আন্দোলনৰ এক অনুঘটক। যেতিয়া জনজাতি অধ্যুষিত এলেকা এটাত কোনো উদ্যোগ স্থাপন কৰা হয় তেতিয়া তাৰ লোকসকলক সেই ঠাইৰ পৰা উচ্ছেদিত কৰা হয়। ই তেওঁলোকৰ বাবে এক অন্যায়ৰ ৰূপ লয়। ভূমি হৈছে তেওঁলোকৰ জীৱন ধাৰণৰ মুখ্য বাহক। জনজাতীয় লোকসকল প্রকৃতিৰ সৈতে নিবিড়ভাৱে জড়িত আৰু তেওঁলোকৰ ৰীতি-নীতি তথা প্রথাসমূহো প্রকৃতি নির্ভৰ। স্বভূমিৰ পৰা স্থানচ্যুত হোৱা পৰিঘটনাই তেওঁলোকৰ সংবেদনশীলতাক আঘাত হানে আৰু ফলত একতাৰ মনোভাৱ আৰু পৰিচয়ৰ সচেতনতা গঢ়ি লৈ উঠে।

১৫.৫ পৰিচয় ৰক্ষাৰ আন্দোলনৰ পৰিণামসমূহ

পৰিচয় আন্দোলনৰ বহুতো তাৎপর্য মন কৰা যায়। উত্তৰ-পূব ভাৰত বিভিন্ন গোষ্ঠীগত সংঘর্ষ, চৰমপন্থা আৰু বিদ্রোহৰ উত্তপ্ত থলী সদৃশ। বিভিন্ন পৰিচিতি আন্দোলনৰ বাবেই এই অঞ্চলটোত কেইবাটাও চৰমপন্থী সংঘ গঢ় লৈ উঠা দেখা যায় যি ভাৰত ৰাষ্ট্রৰ অখণ্ডতা আৰু সার্বভৌমত্বক ভাবুকি দিব খোজে। ইয়াৰ ভিতৰত অসমৰ সংযুক্ত মুক্তি বাহিনী (ULFA), বড়োলেণ্ডৰ ৰাষ্ট্রীয় গণতান্ত্রিক বাহিনী, নাগালিমৰ ৰাষ্ট্রীয় সমাজবাদী পৰিষদ, কুঁকি জাতীয় বাহিনী, গাৰো মুক্তি বাহিনী, বড়ো ৰাষ্ট্রীয় মুক্তি বাহিনী, ত্রিপুৰাৰ ৰাষ্ট্রীয় মুক্তি বাহিনী, Hmar People's Convention (Democratic), Zomi Revolutionary Army, All Tripura Tiger's of Arunachal, অৰুণাচল ৰাষ্ট্রীয় মুক্তি বাহিনী, United Liberation Tigers of Arunachal, অৰুণাচল প্রদেশৰ বিপ্লৱী বাহিনী আদি উল্লেখযোগ্য।

বিচ্ছিন্নতাবাদৰ পৰা সার্বভৌমত্বলৈ প্রতিটো চৰমপন্থী গোটৰে সুকীয়া দাবী পৰিলক্ষিত হয়। গোষ্ঠীগত জাগৰণে জাতিগত ভিত্তিতো মানুহৰ অপসাৰণ ঘটায়। ই উত্তৰ-পূবৰ সম্প্রদায় সমূহৰ মাজত জাতিগত বিভেদ সৃষ্টি কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে অবৈধ প্রব্রজন আৰু অসমীয়া পৰিচয়ৰ সুৰক্ষাৰ বাবে হোৱা ১৯৭৯-৮৪ৰ অসম আন্দোলন, নগা পৰিচয়ৰ সংকটক লৈ গঢ়ি উঠা নগা আন্দোলন আৰু দুর্ভিক্ষৰ সময়ত কেন্দ্র আৰু ৰাজ্যৰ উদাসীনতাই গঢ় দিয়া মিজো আন্দোলন। ভাৰতবর্ষই বিভিন্ন সম্প্রদায়ৰ সাংগঠনিক সুৰক্ষা নিশ্চিতিৰে উদাৰবাদী

গণতন্ত্ৰ গ্ৰহণ কৰে। কিন্তু চৰমপন্থী গোটসমূহে এই সুৰক্ষাক ধনাত্মকভাৱে গ্ৰহণ কৰিব নোখোজে। এই প্ৰসংগতে এটা কথা বিচাৰ কৰি চোৱা উচিত যে উদাৰবাদী গণতন্ত্ৰত এনে চৰমপন্থী চিন্তাধাৰা গঢ় লয় কেনেকৈ। জনজাতিগত অপসাৰণ প্ৰক্ৰিয়াই গোষ্ঠীগত জাগৰণ সৃষ্টি কৰে যি সমাজত সততে চৰমপন্থা আৰু হিংসাৰ জন্ম দিয়ে। বিভিন্ন দলসমূহে নিজৰ উদ্দেশ্যেত উপনিত হ'বৰ বাবে চৰমপন্থা হাতত লয় যি উদ্দেশ্য উদাৰবাদী গণতান্ত্ৰিক প্ৰক্ৰিয়াৰে সাধন কৰিব পৰা নাযায়। ই বিভিন্ন সম্প্ৰদায়সমূহৰ মাজত থকা পৰিচয়ৰ সজাগতাৰে প্ৰভাৱ। ই কাৰ্যতঃ অভিজাত আৰু মধ্যবৃত্তসকলৰ আঞ্চলিক সচেতনতাৰ সৈতে সংযোজিত হয়। আন এটা প্ৰসংগ হৈছে প্ৰভাৱশালী সম্প্ৰদায়সমূহে ৰাজ্যৰ লগত মিলিত হৈ কেতবোৰ আন সম্প্ৰদায়ক সম্পদ, সংস্থা আৰু সুবিধাৰ পৰা বঞ্চিত কৰি এক বৰ্জনৰ ধাৰণা গঢ়ি তোলে। এনে পৰিপ্ৰেক্ষিতত ক্ষুদ্ৰ জনগোষ্ঠীয় দলসমূহে সম্পদ আৰু সুবিধা দাবী কৰিবলৈ প্ৰেৰিত হয়। প্ৰান্তীয়সমূহৰ এই দাবী আৰু ইয়াৰ চৰমপন্থী সংস্কৰণে ৰাজ্যৰ ৰাজনীতিত এক নতুন মাত্ৰাৰ সংযোগ ঘটায়। এই প্ৰসংগত, গণতান্ত্ৰিক ৰাজনীতিক জনগোষ্ঠীয় ৰাজনীতিয়ে আচ্ছন্ন কৰি ৰাখে। জনগোষ্ঠীয় সম্প্ৰদায়ৰ অভিজাতসকলে গোষ্ঠীগত ধাৰণাৰে মানুহৰ অপসাৰণ ঘটাই ইয়াৰ উদ্দেশ্য সাধন কৰিব খোজে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ আত্মপৰিচয় বুলিলে কি বুজে?

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ সংস্কৃতি আৰু পৰিচয়ৰ সম্পৰ্কটো উল্লেখ কৰক।

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ উত্তৰ-পূব ভাৰত কোন কেইখন ৰাজ্যলৈ গঠিত?

.....

১৫.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতবৰ্ষৰ উত্তৰ-পূব অঞ্চল অসংখ্য জনজাতীয় গোষ্ঠী আৰু সিবোৰৰ সুকীয়া সুকীয়া পৰিচয়েৰে চহকী। এই অঞ্চলটোত দুশতকৈও অধিক জনজাতি আৰু উপ-জনজাতি দেখিবলৈ পোৱা যায়।
- আঠখন ৰাজ্য অৰ্থাৎ অৰুণাচল প্ৰদেশ, অসম, মণিপুৰ, মেঘালয়, মিজোৰাম, নগালেণ্ড, ত্ৰিপুৰা আৰু ছিকিমক লৈ গঠিত এই অঞ্চলটো ভাৰতবৰ্ষৰ ভিতৰতে ৰাজনৈতিকভাৱে স্পন্দনপূৰ্ণ।
- উত্তৰ-পূবৰ জনসংখ্যাৰ চৰিত্ৰ বিভিন্নতাসূচক। ই অনেক জাতি, গোষ্ঠী, বৰ্ণ, ভাষা

আৰু ধর্ম লৈ গঠিত। বিভিন্ন জনজাতিগত, ভাষিক আৰু ধর্মীয় দলসমূহে তেওঁলোকৰ পৃথক পৰিচয়ৰ দাবী তুলি আহিছে আৰু অঞ্চলটোত পৰিচয়, স্বায়ত্তশাসন আদিৰ নামত বিচ্ছিন্নতাবাদী আন্দোলন গঢ়ি তুলিছে।

- পৰিচয় সামঞ্জস্য আৰু পৃথকতাৰ ভিত্তিত সংজ্ঞায়িত হয়। সামঞ্জস্যতাই পৰিচয়ৰ স্ব (self) প্রস্থিতি বিচাৰ কৰে আৰু অসামঞ্জস্যতা বা পৃথকতাই অন্য (other) প্রস্থিতি বিচাৰ কৰে। এই ধাৰণাটোৱে সমাজত এটা গোষ্ঠীৰ পৰা আন এটা গোষ্ঠীৰ স্বকীয়তা সূচিত একে আৰু এক ধৰণৰ স্তৰবিন্যাস সম্ভৱ কৰি তোলে। আত্মপৰিচয় সম্ভৱ হৈ উঠিবলৈ স্থায়ী আৰু প্রাসংগিক চৰিত্র নির্ণিত হোৱাতো প্রয়োজনীয়।
- উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ পৰিচয় ৰক্ষাৰ আন্দোলন এক উত্তৰ-ঔপনিৱেশিক সংঘটন। এই অঞ্চলৰ সম্প্রদায়সমূহৰ মাজত নিজা পৰিচয় সাব্যস্ত কৰা প্রক্রিয়াটো ঔপনিৱেশিক কালতে পৰিলক্ষিত হৈছিল যদিও উত্তৰ ঔপনিৱেশিক পর্যায়ত ই এক জাগৰণৰ ৰূপ লয়।
- স্বৰাজোত্তৰ ভাৰতত আধুনিকীকৰণ আৰু উন্নয়ন আদি বিষয়সমূহে সমান্তৰালকৈ সাম্প্রদায়িক পৰিচয় আৰু সংঘর্ষৰ সৃষ্টি কৰিলে।
- দেখা যায়, পৰিচয়ৰ দাবীসমূহ উপৰাষ্ট্রীয় অথবা আঞ্চলিক আৰু কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ দ্বাৰা কোনো এক নির্দিষ্ট সম্প্রদায়ৰ নিপীড়ন এই দাবীসমূহ এক আন্দোলনলৈ পর্যবসিত হোৱাৰ কাৰণ স্বৰূপ।
- উন্নয়নৰ স্তৰসমূহক লৈ ব্রিটিছসকলে পাহাৰ অঞ্চলটো দুটা ভাগত বিভক্ত কৰিছিল ঃ Excluded Areas আৰু Partially Excluded Areas। তেওঁলোকে জনজাতীয় লোকসকলক ভৈয়ামৰ লোকসকলৰ পৰা পৃথকে Excluded Area সমূহত ৰাখিব খুজিছিল আৰু ইয়াৰ নিহিত উদ্দেশ্য আছিল সংঘর্ষ ৰোধ কৰাটো।
- সেয়েহে উত্তৰ-পূবৰ পৰিচয় জাগৰণ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ ঐতিহাসিক কাৰকসমূহৰে ফলাফল।
- ভাৰতবর্ষৰ উত্তৰ-পূব বহু প্রজন্ম ধৰি বিভিন্ন জাতিগত গোষ্ঠীৰ বাসভূমি যি নিজ নিজ ঐতিহাসিক আৰু গাঁথনিগত বৈশিষ্ট্যৰে সমৃদ্ধ।
- উত্তৰ-পূর্বাঞ্চল ভাৰতবর্ষৰ ভিতৰতে এখন অর্থনৈতিকভাৱে অনুন্নত ঠাই। অর্থনৈতিক অনুন্নয়ন আৰু অসমান উন্নয়নৰ মাত্রা উত্তৰ-পূবৰ জনজাতীয় গোষ্ঠীসমূহৰ পুনৰুত্থানৰ মূল কাৰক স্বৰূপ।
- পাহাৰীয়া জনজাতিসকলৰ মাজত এই ধাৰণাও বিৰাজমান যে কেৱল মূলসুঁতিৰ ভাৰতীয়ই নহয় তেওঁলোকৰ ভ্রাতৃসম ভৈয়ামৰ লোকসকলেও বঞ্চনাসূচক মনোভংগী পোষণ কৰে।
- ১৯৬০ চনত অসমীয়া ভাষাটো অসমৰ চৰকাৰী ভাষাৰূপে বলবৎ কৰা হয়। ই জনজাতীয় গোষ্ঠীসমূহৰ মাজত এক জাতিগত সচেতনতাৰ উদ্রেক কৰে।

- বিদেশীৰ উপস্থিতি নাইবা বিদেশীৰ আগমন উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ পৰিচয় আন্দোলনৰ ৰাজনীতিৰ এক মুখ্য কাৰক।
- শিক্ষাই মানুহৰ নিজস্ব স্থিতি সম্পৰ্কে একৰণৰ সচেতনতা গঢ়ি তুলিলে আৰু ইয়াৰ ফলতে গঢ়ি উঠিল পৰিচয় লৈ সজাগতা।
- জনজাতীয় লোকসকলৰ স্থানান্তৰণ উত্তৰ-পূবৰ ৰাজনীতিৰ এক জলন্ত প্ৰসংগ। ইয়ো উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ পৰিচয় আন্দোলনৰ এক অনুঘটক।
- বিভিন্ন পৰিচয় ৰক্ষাৰ আন্দোলনৰ বাবেই এই অঞ্চলটোত কেইবাটাও চৰমপন্থী সংঘ গঢ় লৈ উঠা দেখা যায় যি ভাৰতবৰ্ষৰ অখণ্ডতা আৰু সাৰ্বভৌমত্বক ভাবুকি দিব খোজে।

১৫.৭ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1. Misra, Udayon (2014), India's North-East : Identity, Movements, State and Civil Society. Oxford University Press. New Delhi.

১৫.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ আত্মপৰিচয় সামঞ্জস্য আৰু পৃথকতাৰ ভিত্তিত সংজ্ঞায়িত হয়। সামঞ্জস্যতাই পৰিচয়ৰ স্ব (self) প্ৰস্থিতি বিচাৰ কৰে আৰু অসামঞ্জস্যতা বা পৃথকতাই অন্য (other) প্ৰস্থিতি বিচাৰ কৰে। এই ধাৰণাটোৱে সমাজত এটা গোষ্ঠীৰ পৰা আন এটা গোষ্ঠীৰ স্বকীয়তা সূচিত একে আৰু এক ধৰণৰ স্তৰবিন্যাস সম্ভৱ কৰি তোলে। পৰিচয় সম্ভৱ হৈ উঠিবলৈ স্থায়ী আৰু প্ৰাসংগিক চৰিত্ৰ নিৰ্ণিত হোৱাতো প্ৰয়োজনীয়।

২নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ সংস্কৃতিক সমঞ্জস্যতা আৰু পৃথকতা নিৰ্ণয়ৰ আটাইতকৈ প্ৰাসংগিক চৰিত্ৰ ৰূপে গণ্য কৰা হয়। পৰিচয় অৱশ্যে কোনো স্থায়ী, সহজাত অথবা নিৰ্ধাৰিত কাঠামো নহয়।

৩নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ আঠখন ৰাজ্য অৰ্থাৎ অৰুণাচল প্ৰদেশ, অসম, মণিপুৰ, মেঘালয়, মিজোৰাম, নগালেণ্ড, ত্ৰিপুৰা আৰু ছিকিমক লৈ গঠিত উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চল ভাৰতবৰ্ষৰ ভিতৰতে ৰাজনৈতিকভাৱে এক স্পন্দনপূৰ্ণ অংশ।

১৫.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

চমু প্ৰশ্ন ঃ (উত্তৰ ১৫০ শব্দৰ ভিতৰত)

প্ৰশ্ন ১ ঃ পৰিচয় ৰক্ষাৰ আন্দোলন মানে কি বুজে?

প্ৰশ্ন ২ ঃ উত্তৰ-পূবৰ বিভিন্ন পৰিচয় ৰক্ষাৰ আন্দোলনসমূহ কি কি?

ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন ঃ (উত্তৰ ৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত)

প্ৰশ্ন ১ ঃ উত্তৰ-পূবৰ পৰিচয় ৰক্ষাৰ আন্দোলনৰ প্ৰসংগটো আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ পৰিচয় ৰক্ষাৰ আন্দোলনৰ তাৎপৰ্যসমূহ বৰ্ণনা কৰক।

*** ***** ***

প্রসঙ্গ পুথি

1. Agnihotri, I. and Vina Mazumdar. 1995. Changing Terms of Political Discourse: Women's Movement in India 1970s – 1990s. Economic and Political Weekly, 30(29): 1869 1879.
2. Altbach, Philip G. 1969. Turmoil and transition: higher education and student politics in India, Basic Books, University of Michigan
3. Ambedkar, B.R. 1987. Writings and Speeches, Volume 3, Bombay: Government of Maharashtra.
4. Anjaneyalu, Y. 2004. Introduction to Environmental Science. BS Publications, Hyderabad, A.P. India.
5. Bakhurst, D., & Shanker, S. (2001). Jerome Bruner: Language, Culture, Self. Sage Publication
6. Barpujari,H.K.(ed),Comprehensive History of Assam, Vol.I, Guwahati, 1990
7. Buechler, Steven. 2011. Understanding Social Movements: Theories from the Classical Era to the present. Paradigm Publishers.
8. Charsley, Simon. 2004. "Interpreting Untouchability: The Performance of Caste in Andhra Pradesh, South India," Asian Folklore Studies, Volume 63, No. 2, Pp. 267–290.
9. Chatterjee, P. 2001. "On Civil Society and Political Society in Postcolonial Democracies," in Sudipta Kaviraj and Sunil Khilnani (eds.) Civil Society:History and Possibilities, Cambridge, Cambridge Press, Pp. 165–178.
10. Cunningham, W.P., Cooper, T.H., Gorhani, E and Hepworth, M.T. 2001. Environmental Encyclopedia, Jaico Publ. House, Mumbai.
11. Desai: A.R. (ed.) Peasant Struggles-in India, Bombay, OUP, 1979
12. Dietrich, Gabriele. 1992. Reflections on the Women's Movement in India: Religion, Ecology, Development. New Delhi: Horizon India Books
13. Eder, K. (1985).The new social movements: Moral crusades, political pressure groups, or social movements? Social Research 52: 869-901
14. Gellner, David N. (ed.). 2009. Ethnic Activism and Civil Society in South Asia, New Delhi: Sage Publications.

15. Goodwin, J. (2001). No Other Way Out States and Revolutionary Movements. Cambridge University Press.
16. Guha, Amalendu, Planter Raj to Swaraj: Freedom Struggle and Electoral Politics in Assam: 1926-1947,New Delhi, ICHR, 1977
17. Guha, Ranajit, Elementary Aspects of Peasant Insurgency in Colonisl India, Delhi, OUP, 1983.
18. Hardtmann, Eva-Maria. 2009. The Dalit Movement in India: Local Practices, Global Connections, Delhi: Oxford University Press.
19. Kaul, S.N. and AshutoshGautam. 2002. Principles of Environmental Studies. Daya Publishing house, New Delhi.
20. Kothari S. (1989) The Human Rights Movement in India: Crisis and Challenges. In: Forsythe D.P. (eds) Human Rights and Development. International Political Economy Series. Palgrave Macmillan, London
21. Mazumdar, Vina. 1976. The Social Reform Movement in India: From Ranade to Nehru. In Indian Women from Purdah to Modernity. ed. B.R. Nanda: 41-66. New Delhi: Vikas.
22. Mazumdar, Vina. (ed.). 1979. Symbols of Power: Studies on the Political Status of Women in India. New Delhi: Allied Publishers.
23. Mazumdar, Vina and K. Sharma. 1979. Women's Studies: New Perceptions and Challenges. Economic and Political Weekly, 14 (3): 113-120.
24. Mazumdar, Vina. 2000. Political Ideology of the Women's Movement's Engagementwith Law. Occasional Paper 34. New Delhi: Centre for Women's DevelopmentStudies.
25. McAdam, D. (1982). Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970. Chicago: University of Chicago Press.
26. Melucci, A. (1988). Social movements and the democratization of everyday life, in J. Keane (ed.) Civil Society and the State. London: Verso: 245-60.
27. Misra, Udayon (2014), *India's North-East:Identity Movements, State and Civil society*, Oxford University Press, New Delhi.
28. Moore, E. C. (1913). The Liberal Movement and Missions. *The American Journal of Theology Vol. 17,* (No. 1), pp. 22-46

29. Niranjana, Seemanthini. 2000. Transitions and Reorientations: On the Women'sMovement in India. In Contemporary India- Transitions, ed. Peter de Souza. NewDelhi: Sage Publications.
30. Pathy, Jagannath, Tribal Peasantry: Dynamics of Development, New Delhi, Inter-India, 1984.
31. Rajagopalan, R. 2015. Environmental Studies: From Crisis to Cure, Oxford Rao, M.S.A.2002. Social Movements in India: Studies in peasant, Tribal and Women's Movement. Manohar Publishers and Distributors.
32. Rajimwale, A. 2001. History of student movement in India: Origins and development (1920-1947), New Delhi: Manak Publications.
33. Ray, A.K. 'Human Rights Movement in India: A Historical Perspective.' Economic and Political Weekly, August 9, 2003, p. 3411.
34. Rudolph, Lloyd I, Susanne Hoeber Rudolph and Karuna Ahmed. Student Politics and National Politics in India, Economic and Political Weekly, Vol. 6, No. 30/32, Special Number (Jul., 1971)
35. Shah, Ghanshyam. 2004. Social Movements n India: A Review of Literature. Sage Publication.
36. Singh, Kr. Suresh, Birsa Munda and His Movement, 1874-1901. A S Millenerian Movement in Chotanagpur, Calcutta, OUP, 1983
37. South Asia Human Rights Documentation Centre (SAHRDC), A Step in the Right Direction, Tata McGraw Hill, New Delhi, 2000, p. 78.
38. Srinivas, M.N., A.M. Shah and B.S. Bavaskar, 'Kothari's Illusion of Secular Upsurge', Times of India, Letter to Editor, October 17, 1990.
39. Srinivas, M.N., Caste in Modern India and Other Essays, London: Asia Publishing House, 1962.
40. Srinivas, M.N., Social Change in Modern India, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1966.
41. Thakurta, Paranjoy Guha; Shankar Raghuraman (2004). A Time of Coalitions: Divided We Stand, Sage Publications: New Delhi
42. Thorat, Sukhadeo. 2009. Dalits in India: Search for a Common Destiny, New Delhi: Sage Publications.